ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ FRANCESCO CAPOTORTI της 10ης Νοεμβρίου 1976 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η υπόθεση BIER κατά MINES DE POTASSE D'ALSACE εντάσσεται στην κατηγορία των υποθέσεων που εγείρουν προβλήματα ερμηνείας της Συμβάσεως των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

Ο κανόνας που χρειάζεται ερμηνεία εν προκειμένω είναι το άρθρο 5, 3 της Σύμβασης, κατά το οποίο «πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους μπορεί να εναχθεί σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος ... ως προς ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός».

Στην ουσία καλείσθε να κρίνετε ποια είναι η έννοια του όρου «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», ο οποίος, στο εν λόγω άρθρο επέχει θέση και ασκεί το ρόλο κριτηρίου ειδικής δωσιδικίας.

Τα κύρια πραγματικά περιστατικά συνοψίζονται ως εξής.

Η ολλανδική ανώνυμη εταιρία BIER που έχει κοντά στο Ρόττερνταμ εκτεταμένα φυτώρια τα οποία αρδεύονται από τα ύδατα του Ρήνου και το ίδρυμα REINWATER που εδρεύει στο Άμστερνταμ άσκησαν αγωγή κατά της ανώνυμης εταιρίας MINES DE POTASSE D'ALSACE που εδρεύει στη Μυλούζη, ενώπιον του ARRONDISSEMENTSRECHTBANK του Ρόττερνταμ με την οποία ζητούν αποκατάσταση των ζημιών που προκαλεί η μόλυνση των υδάτων του Ρήνου λόγω του ότι από την αλσατική επιχείρηση εκχύνονται καθημερινά σε παραπόταμό του 11 000 τόνοι χλωριούχων αλάτων περίπου. Υπενθυμίζω ότι το ίδρυμα REINWATER έχει σκοπό σύμφωνα με το καταστατικό του την προώθηση κάθε δυνατής βελτίωσης της ποιότητας των υδάτων της λεκάνης του Ρήνου ακόμη και με την άσκηση αγωγών ενόψει της προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων, η διαβίωση των οποίων σχετίζεται με την ποιότητα των εν λόγω υδάτων και ιδιαίτερα αυτών που πορίζονται τα μέσα συντηρήσεως από το Ρήνο.

Επομένως η πράξη ή η παράλειψη της εναγομένης από την οποία υποστηρίζεται ότι πηγάζει η ζημία τοποθετείται στη Γαλλία, ενώ η ζημία επήλθε στις Κάτω Χώρες. Οι ενάγουσες προσέφυγαν στο ολλανδικό δικαστήριο θεωρώντας ότι το Ρόττερνταμ είναι «ο τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», κατά την έννοια του άρθρου 5, 3 της Σύμβασης.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

Η εναγομένη υποστήριξε ότι το ολλανδικό δικαστήριο είναι αναρμόδιο διότι η ενδεχόμενη αδικοπραξία εντοπίζεται, κατά τη γνώμη της, στη Γαλλία, στην περιφέρεια του δικαστηρίου της Μυλούζης, το οποίο είναι μόνο αρμόδιο βάσει του προαναφερθέντος άρθρου 5, 3 της Σύμβασης των Βρυξελλών για την εκδίκαση της αγωγής αποζημιώσεως.

Με απόφαση της 12ης Μαΐου 1975, το ARRONDISSEMENTSRECHTBANK του Ρότερνταμ έκανε δεκτή την ένσταση αναρμοδιότητας που προέβαλε η εταιρία MINES DE POTASSE με την αιτιολογία ότι «το ζημιογόνο γεγονός στο οποίο αναφέρεται η κατ' ουσία διαδικασία δεν μπορεί να είναι άλλο από την έκχυση των αποβλήτων εντός του Ρήνου που συνέβη στη Γαλλία».

Το GERECHTSHOF της Χάγης ενώπιον του οποίου άσκησαν έφεση οι ενάγουσες ζήτησε από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής απόφασης, σύμφωνα με το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου της 3ης Ιουνίου 1971 για την ερμηνεία της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, επί του ακολούθου ερωτήματος:

«Ο όρος "τόπος που συνέβη το ζημιογόνο γεγονός" από το άρθρο 5, 3 της προαναφερθείσας σύμβασης έχει την έννοια του "τόπου όπου επήλθε η ζημία" ή του "τόπου όπου συνέβη το γεγονός που προκάλεσε τη ζημία".»

2. Προπάντων πρέπει να ερευνηθεί τη ζήτημα αν ο όρος που χρησιμοποίησαν οι συντάκτες της Σύμβασης στο άρθρο 5, 3 είναι αυτοτελής έναντι των δικαίων των κρατών μελών ή αν προϋποθέτει παραπομπή στους κανόνες ουσιαστικού δικαίου που εφαρμόζονται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση βάσει των διατάξεων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του κράτους του επιληφθέντος δικαστηρίου.

Όπως θα θυμάστε, αυτό είναι το προκαταρκτικό ζήτημα που επισήμανε το Δικαστήριο με την απόφαση στην υπόθεση 12/76 (INDUSTRIE TESSILI ITALIANA κατά DUNLOP) με την οποία έκρινε ότι η κατάλληλη επιλογή δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο σε σχέση με τις επιμέρους διατάξεις της Σύμβασης κατά τρόπο πάντως ώστε να εξασφαλίζεται η πρακτική της αποτελεσματικότητα ενόψει της επιδιώξεως των στόχων του άρθρου 220 της Συνθήκης.

Στην υπό κρίση υπόθεση ούτε το παραπέμπον δικαστήριο ούτε κανείς από τους διαδίκους διατύπωσε επιφυλάξεις ως προς τη δυνατότητα να θεωρηθεί ότι ο εν λόγω όρος έχει αυτοτελή σημασία.

Και η δική μου άποψη είναι ότι δεν υπάρχει αμφιβολία ως προς αυτό το σημείο.

Νομίζω ότι για τον προσδιορισμό του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός δεν ανακύπτουν οι δυσχέρειες στις οποίες, όπως έκρινε το Δικαστήριο στην προαναφερθείσα υπόθεση 12/76, προσκρούει ο αυτοτελής προσδιορισμός του τόπου εκτελέσεως της ενοχής εκ συμβάσεως. Πράγματι ο προσδιορισμός αυτού του τόπου είναι ανεξάρτητος συμβατικού πλαισίου και δεν επηρεάζεται καθόλου από τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των διαφόρων ειδών συμβάσεων: η έννοια του ζημιογόνου γεγονότος στο εξωσυμβατικό πεδίο, καίτοι καλύπτει ορισμένο αριθμό περιπτώσεων, είναι πολύ περισσότερο συμπαγής από την έννοια της συμβατικής ενοχής. Εξάλλου οι

διαφορές μεταξύ των εθνικών εννόμων τάξεων στον τομέα της ουσιαστικής ρύθμισης της εξωσυμβατικής ευθύνης δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εμποδίζουν τον αυτοτελή ορισμό της έννοιας που χρησιμοποίησαν οι συντάκτες της Σύμβασης στο άρθρο 5, 3· ας μη λησμονούμε ότι με την απόφαση 12/76 το Δικαστήριο επισήμανε ήδη την ανεξαρτησία της ερμηνείας των όρων της Σύμβασης έναντι των ουσιαστικών κανόνων που διέπουν την επίδικη κατάσταση.

Θα παρατηρήσω περαιτέρω ότι ο αυτοτελής ορισμός των όρων της Σύμβασης ενόψει του προσδιορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας συμβάλλει αναμφισβήτητα, εφόσον είναι δυνατός, στη διευκόλυνση της αναγνώρισης και της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων των συμβαλλομένων κρατών σύμφωνα με τους ουσιώδεις στόχους της Σύμβασης και τους σκοπούς του άρθρου 220 της Συνθήκης ΕΟΚ από το οποίο η Σύμβαση έλκει την καταγωγή της.

Αλυσιτελές είναι τέλος, για την αντίκρουση της θεωρίας του αυτοτελούς ορισμού, το επιχείρημα ότι ήταν ηθελημένη εκ μέρους των συντακτών της Σύμβασης η ασαφής διατύπωση ορισμένων κανόνων μεταξύ των οποίων και του επίμαχου άρθρου. Ακόμη κι αν πρόκειται για τέτοιους κανόνες, αυτός που καλείται να τους ερμηνεύσει οφείλει να προσδιορίσει την έκτασή τους, μετερχόμενος προς τούτο όλα τα μέσα που θέτουν στη διάθεσή του η λογική και το νομικό σύστημα εντός του οποίου εντάσσονται οι εν λόγω κανόνες.

3. Η ασάφεια που επισήμανα δεν είναι τυχαία.

Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από τις προπαρασκευαστικές εργασίες, οι συντάκτες της Σύμβασης, χρησιμοποιώντας τον εν λόγω όρο του άρθρου 5, 3 προκειμένου να προβλέψουν υπέρ του φερομένου θύματος αδικοπραξίας εναλλακτικό κριτήριο δικαιοδοσίας επιπλέον του γενικού κριτηρίου του άρθρου 2, δεν θέλησαν να προδικάσουν το ζήτημα ποια έννοια πρέπει να αποδοθεί σ' αυτό τον όρο, διότι προτίμησαν προφανώς να αφήσουν το σχετικό έργο στη νομολογιακή ερμηνεία.

Η έκθεση JENARD αναφέρει σχετικώς ότι «η Επιτροπή δεν έκρινε σκόπιμο να ρυθμίσει ρητά το ζήτημα αν πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τόπος όπου ετελέσθη το ζημιογόνο γεγονός ή ο τόπος όπου επήλθε η ζημία και έκρινε προτιμότερη τη χρησιμοποίηση διατυπώσεως που έχει καθιερωθεί σε διάφορες νομοθεσίες (Γερμανία, Γαλλία)». Αυτό επιβεβαίωσε και η Επιτροπή καθώς και τα δύο κράτη που παρενέβησαν στη δίκη αυτή.

Ο ίδιος όρος («ζημιογόνο γεγονός») του άρθρου 5, 3 της Σύμβασης χρησιμοποιήθηκε αργότερα και στο άρθρο 10 του προκαταρκτικού σχεδίου συμβάσεως περί της νομοθεσίας που εφαρμόζεται στις συμβατικές και εξωσυμβατικές ενοχές, το οποίο εκπονήθηκε το 1972 στο πλαίσιο της Κοινότητας.

Στη σχετική έκθεση, ο καθηγητής GIULIANO παρατηρεί σχετικά με την περίπτωση όπου το κράτος στο οποίο ετελέσθη το ζημιογόνο γεγονός δεν συμπίπτει με το κράτος όπου επήλθε η ζημία, ότι το σχέδιο δεν προδικάζει το ζήτημα αν ως τόπος του «ζημιογόνου γεγονότος» νοείται η μία ή η άλλη χώρα και τούτο για να μη παρακωλύσει την εξέλιξη της σχετικής νομολογίας.

Αντιμετωπίζουμε λοιπόν περίπτωση στην οποία αναδεικνύεται ιδιαίτερα ο συμπληρωματικός χαρακτήρας του έργου του Δικαστηρίου σε σχέση με τους συμβατικούς κανόνες.

4. Η μνεία, στην έκθεση JENARD, της συμπτώσεως μεταξύ του όρου που χρησιμοποιείται στο άρθρο 5, 3 της Σύμβασης και των όρων που χρησιμοποιούν ορισμένες εθνικές νομοθεσίες προσδίδει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην αναζήτηση της έννοιας που δίνουν στον όρο αυτό οι έννομες τάξεις των αναφερθέντων κρατών. Θα παρατηρήσω πάντως ότι η ενδεχόμενη σύμπτωση όρων με νομική διάταξη ενός των συμβαλλομένων κρατών μελών δεν αρκεί κατά τη γνώμη μου για να θεωρηθεί ότι οι κανόνες της Σύμβασης πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των τάσεων που επικρατούν σ' αυτή τη χώρα. Η ερμηνεία είναι έργο που συνδέεται στενότατα με το πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται η πράξη και με το σύστημα εντός του οποίου παράγει τα αποτελέσματά της· είναι λοιπόν προφανές ότι από τη στιγμή που θα χρησιμοποιηθεί σε πολυμερή διεθνή σύμβαση ο όρος που απαντά σε μια ή περισσότερες εθνικές έννομες τάξεις, πρέπει να ερμηνεύεται αναλόγως της εκτάσεως και των σκοπών της σχετικής συνθήκης και όχι του εθνικού δικαίου από το οποίο προέρχεται ενδεχομένως.

Η σκέψη αυτή αποκτά μεγαλύτερη βαρύτητα εν προκειμένω καθόσον ο υπό κρίση όρος είναι από εκείνους που χρησιμοποιούνται στα εσωτερικά δίκαια, τόσο στις ουσιαστικές διατάξεις περί εξωσυμβατικής ευθύνης όσο και στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο ή στη δικονομία. Εξάλλου, στο πλαίσιο του δικονομικού δικαίου ο όρος αυτός μπορεί να αναφέρεται και στις βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας και στον καθορισμό της δικαιοδοσίας έναντι των αλλοδαπών. Ακόμη και αν περιοριστούμε στην τελευταία αυτή χρησιμοποίηση του όρου δεν πρέπει αν λησμονούμε ότι τα εθνικά δικαστήρια μαρτυρούν την τάση να ερμηνεύουν τα κριτήρια δικαιοδοσίας κατά τρόπο ώστε να κηρύσσονται αρμόδια για την επίλυση της διαφοράς που ήχθη ενώπιόν τους. Το στοιχείο αυτό της εθνικής έλξης που καμιά φορά μπορεί να δημιουργήσει θετικές συγκρούσεις αρμοδιοτήτων δεν επηρεάζει βεβαίως καθόλου την ερμηνεία συμβάσεων όπως η Σύμβαση των Βρυξελλών, ακριβώς επειδή η τελευταία θεσπίζει ενιαίους κανόνες για όλα τα συμβαλλόμενα κράτη μέλη και σκοπεί την αποφυγή των συγκρούσεων αρμοδιοτήτων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι σαφή λύση του προβλήματος δεν δίνουν ούτε οι τάσεις που διαπιστώνονται στη γαλλική έννομη τάξη ούτε αυτές που επικρατούν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Στη Γαλλία, η αρμοδιότητα του δικαστηρίου του τόπου «όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» προβλεπόταν στο άρθρο 59, τελευταίο εδάφιο του κώδικα πολιτικής δικονομίας ο οποίος ίσχυε μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1975.

Η νομολογία ήταν διχασμένη ως προς την ερμηνεία της διάταξης αυτής, η οποία, ορισμένοι θεωρούν ότι αναφέρεται στον τόπο του ζημιογόνου γεγονότος ενώ άλλοι, στον τόπο όπου επήλθε η ζημία [βλ. αποφάσεις του COUR DE CASSATION της 8ης Μαρτίου 1937 (DALLOZ 1938 I, 76· 6 Δεκεμβρίου 1939, DALLOZ 1940 I, 40) και της 28ης Μαρτίου 1968 (BULL. ARRETS CASS. CIV. 1968, αριθμός 100]. Το νέο άρθρο 46 του κώδικα πολιτικής δικονομίας που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1975 προβλέπει ρητά τη δυνατότητα του ενάγοντος να επιλέξει μεταξύ του δικαστηρίου του τόπου τελέσεως και του δικαστηρίου του τόπου της ζημίας· η διάταξη αυτή διακρίνει μεταξύ του τόπου του «ζημιογόνου γεγονότος» και του τόπου όπου επήλθε η ζημία. Στην υπό κρίση υπόθεση η εναγομένη της κύριας δίκης προσπάθησε να αντλήσει επιχείρημα από τη διάκριση αυτή, υποστηρίζοντας ότι αφού το άρθρο 46 αναφέρεται ρητά στη ζημία, ο όρος «ζημιογόνο γεγονός» καλύπτει μόνο τη συμπεριφορά που προκάλεσε τη ζημία. Το συμπέρασμα αυτό είναι μεν ακριβές όσον αφορά το νέο κανόνα, πλην όμως αν επιθυμούμε να αναζητήσουμε τη βούληση των συντακτών της Σύμβασης, ανατρέχοντες στη γαλλική νομική εμπειρία, θα πρέπει τότε να λάβομε υπόψη τον κανόνα

όπως ίσχυε κατά το χρόνο της συντάξεως της Σύμβασης καθώς και τη νομολογία όπως είχε διαμορφωθεί τότε.

Στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και η νομολογία και η επιστήμη τάσσονται υπέρ της δυνατότητας επιλογής του ενάγοντος μεταξύ του τόπου τελέσεως («TATORT») και του τόπου όπου επέρχονται οι συνέπειες της πράξεως («ERFOLGSORT») τόσο για την αρμοδιότητα στο εσωτερικό πεδίο, όσο και για τη διεθνή δικαιοδοσία [όσον αφορά τη μόλυνση του περιβάλλοντος, βλ. απόφαση του OBERLANDESGERICHT SAARBRÜCKEN της 22ας Οκτωβρίου 1957 (*NEUE JURISTISCHE WOCHENSCHRIFT*, 1958, σ. 752) και απόφαση του OBERLANDESGERICHT HAMM της 3ης Ιουλίου 1958 (ίδια επιθεώρηση 1958, σ. 1831].

Σημειωτέον εξάλλου ότι το άρθρο 32 του γερμανικού κώδικα πολιτικής δικονομίας που θέτει τα κριτήρια αρμοδιότητας, τα οποία, κατά τη νομολογία του Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, είναι τα ίδια και στο εσωτερικό επίπεδο και έναντι των αλλοδαπών, αναφέρεται στον τόπο όπου ετελέσθη η άδικη πράξη («DIE UNERLAUBTE HANDLUNG»). Επομένως δεν υπάρχει εδώ σύμπτωση με τη διατύπωση της Σύμβασης, δεδομένου ότι το άρθρο 5, 3 του γερμανικού κειμένου ορίζει ότι το πρόσωπο μπορεί να εναχθεί «VOR DEM GERICHT DES ORTES, AN DEM DAS SCHÄDIGENDE EREIGNIS EINGETRETEN IST» (ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός).

Δεν υπάχει λοιπόν πλήρης και απόλυτη σύμπτωση μεταξύ του όρου που χρησιμοποιείται στο άρθρο 5, 3 και των όρων με τους οποίους διατυπώνονται τα κριτήρια αρμοδιότητας σε κάποιο εσωτερικό δίκαιο παρά μόνο στο προ του 1976 γαλλικό δίκαιο, είναι δε δύσκολο να αντλήσομε σαφή λύση ακόμα και αν δεν λάβομε υπόψη την υποστηριχθείσα άποψη ότι δεν είναι σκόπιμο να ληφθούν ως βάση οι τάσεις που επικρατούν, σχετικά με την ερμηνεία, σε ένα μόνο κράτος. Στην πραγματικότητα ο όρος προσφέρεται «IN SE E PER SE» για τρεις τουλάχιστον ερμηνείες: τόπος της πράξης, τόπος της ζημίας, δυνατότητα επιλογής του ενάγοντος μεταξύ του ενός και του άλλου. Για λόγους πληρότητας θεωρώ πάντως σκόπιμο να αναφερθώ σύντομα στο δίκαιο ορισμένων άλλων συμβαλλομένων κρατών καθώς και στο δίκαιο των δύο κρατών μελών που δεν έχουν ακόμα υπογράψει τη Σύμβαση: το πόρισμα της έρευνας αυτής θα επιβεβαιώσει ότι είναι αδύνατο να θεμελιωθεί συγκεκριμένη επιλογή στις τάσεις οι οποίες επικρατούν σε κάποιο εσωτερικό δίκαιο.

5. Πριν εξετάσω τα σχετικά στοιχεία που μπορούμε να αντλήσουμε από την ιταλική νομολογία και επιστήμη θα ήθελα να επισημάνω ότι το ιταλικό κείμενο του άρθρου 5, 3 της Σύμβασης παρέχει αρμοδιότητα στο Δικαστήριο «DEL LUOGO IN CUI L'EVENTO DANNOSO E AVVENUTO». Ο όρος «EVENTO DANNOSO», ερμηνευόμενος κατά γράμμα σημαίνει τη ζημία, τη βλάβη· πράγματι δε στην ιταλική επιστήμη ορισμένοι συγγραφείς εμφανίζουν το πρόβλημα του εντοπισμού της παράνομης πράξης ως επιλογή μεταξύ του τόπου τελέσεως και του τόπου «DELL' EVENTO». Ωστόσο δεν νομίζω ότι μία έκφραση διατυπωμένη κατ' αυτό τον τρόπο σε κάποιο από τα κείμενα της Σύμβασης αρκεί να άρει την ασάφεια των άλλων· το στοιχείο αυτό απλώς επιβεβαιώνει την άποψη ότι είναι αδύνατο να ληφθεί ο όρος «ζημιογόνο γεγονός» ως ισοδύναμος απλώς και μόνο με τη συμπεριφορά που προκάλεσε τη ζημία. Στην ιταλική έννομη τάξη το σημείο αφετηρίας βρίσκεται στον όρο «LUOGO IN CUI È SORTA L'OBLIGAZIONE» (τόπος γενέσεως της ενοχής) που χρησιμοποιείται στο άρθρο 20 και στο άρθρο 4, 2 του «CODICE DI PROCEDURA CIVILE» (αντιστοίχως για την κατά τόπο αρμοδιότητα και τη διεθνή δικαιο-

δοσία) και σε σχέση με τις εξωσυμβατικές ενοχές. Η νομολογία και η επιστήμη κλίνουν αισθητά υπέρ της θεωρίας ότι η εξωσυμβατική ενοχή γεννάται στον τόπο όπου επήλθε η ζημία [για τη νομολογία του ιταλικού Ακυρωτικού βλ. απόφαση της ολομέλειας, της 27ης Φεβρουαρίου 1962, No 390, BRITISH PETROLEUM CO. κατά EPIMO (FORO ITALIANO, 1962, I , σ. 1810) και απόφαση της 25ης Ιουνίου 1971 No 2011 (RIV. INTERNAZ. PRIV. E PROC., 1972, σ. 292]. Ωστόσο ορισμένοι έγκυροι συγγραφείς, όπως ο MORELLI, δέχονται ότι η αρμοδιότητα μπορεί να προσδιοριστεί και βάσει του τόπου της πράξεως και βάσει του τόπου όπου επήλθε η ζημία («L'EVENTO»).

Η βελγική νομοθεσία είναι παρόμοια της ιταλικής· συγκεκριμένα το άρθρο 624 του CODE JUDICIAIRE προβλέπει κατά τόπο αρμοδιότητα του δικαστηρίου του τόπου γενέσεως ή του τόπου εκπληρώσεως των ενοχών. Στον τομέα των εξωσυμβατικών και εξ αδικοπραξίας ενοχών η εφαρμογή του κανόνα αυτού προκάλεσε διχογνωμίες και στην επιστήμη και στη νομολογία· η πρώτη δείχνει κάποια προτίμηση για τον τόπο της πράξεως, ενώ η δεύτερη λαμβάνει υπόψη σε μεγάλο βαθμό και τον τόπο της ζημίας. Το άρθρο 635 του CODE JUDICIAIRE ρυθμίζει την αρμοδιότητα των βελγικών δικαστηρίων έναντι των αλλοδαπών, την οποία και καθιερώνει στην περίπτωση όπου η ενοχή στην οποία στηρίζεται η αγωγή γεννήθηκε ή είναι εκπληρωτέα στο Βέλγιο.

Το ολλανδικό δίκαιο δεν περιέχει καμιά χρήσιμη ένδειξη ως προς το σημείο που μας απασχολεί. Στον τομέα της αδικοπραξίας δεν θέτει κανένα ειδικό κριτήριο αν και στηρίζεται αποκλειστικά στο γενικό κριτήριο της κατοικίας: κατοικία του εναγομένου ή στην περίπτωση όπου ο εναγόμενος δεν έχει γνωστή κατοικία ή διαμονή στο εσωτερικό της χώρας, κατοικία του ενάγοντος (άρθρο 126 του «WETBOEK VAN BURGERLIJKE RECHTSVORDERING», παράγραφος 2 και 3).

Η αγγλική νομολογία δείχνει ενίοτε ρητή προτίμηση στο κριτήριο του τόπου της τελέσεως πράξεως εξ αμελείας (βλ. GEORGE MONRO LTD κατά AMERICAN CYANAMID AND CHEMICAL CORPORATION, 1944 KB 432)· σε άλλες περιπτώσεις φαίνεται να προτιμά το κριτήριο του τόπου όπου επήλθε η ζημία (BATA κατά BATA, 1948, WN 366). Στην υπόθεση αυτή επρόκειτο πάντως για αγωγή λόγω δυσφημίσεως, κρίθηκε δε αρμόδιο το δικαστήριο του τόπου στον οποίο είχαν δημοσιευθεί δυσφημιστικές εκφράσεις). Προηγούμενα κατά την ίδια έννοια υπάρχουν και στη νομολογία της Σκωτίας (βλ. SMITH κατά ROSENBLOOM, 1915, 2 SLT 18).

Τέλος, το δανικό δίκαιο δέχεται τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ του τόπου της πράξεως και του τόπου της ζημίας όσον αφορά την κατά τόπο αρμοδιότητα, και τούτο βάσει του άρθρου 244 του «RETSPLEJIELOV» (κώδικα δικονομίας)· στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας τα εθνικά δικαστήρια κηρύσσονται αρμόδια ακόμη κι αν η πράξη που προκάλεσε τη ζημία τελέστηκε στην αλλοδαπή, εφόσον η ζημία εκδηλώθηκε στη Δανία (UFR 1940.454 και UFR 1947.187).

6. Ανακύπτει τώρα το ερώτημα αν πρέπει να αντιμετωπιστεί και το ενδεχόμενο περαιτέρω λύσεων, πέραν των τριών που προανέφερα. Το ερώτημα είναι τόσο περισσότερο εύλογο καθόσον, αντίθετα με το παραπέμπον δικαστήριο το οποίο περιορίζεται στις εναλλακτικές λύσεις που προτείνει η έκθεση JENARD, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών και η Επιτροπή φρονούν ότι το άρθρο 5, 3 θεμελιώνει και το κριτήριο της «κύριας συνάφειας» (RELATION PREVALENTE — MOST SIGNIFICANT RELATIONSHIP) μεταξύ της κατάστασης που προκύπτει από

το ζημιογόνο γεγονός και ορισμένου κράτους, το οποίο μπορεί ενδεχομένως να διαφέρει και από το κράτος του τόπου της πράξεως και από το κράτος του τόπου όπου επήλθε η ζημία. Δεν είναι σαφές αν, κατά την άποψη της Επιτροπής, τα κριτήρια αυτά είναι εναλλακτικά ή συντρέχοντα.

Αυτή η προσέγγιση σημαίνει την υιοθέτηση ελαστικής θεωρίας που έχει διαμορφωθεί κυρίως αναλόγως της επιλογής του ουσιαστικού δικαίου και είναι γνωστή στο πλαίσιο αυτό ως θεωρία του «PROPER LAW OF THE TORT». Η θεωρία αυτή που διαμορφώθηκε σε χώρες των οποίων η δικαστική παράδοση ανατρέχει στο COMMON LAW υποστηρίχθηκε, όπως αναφέρεται σε απόφαση του «HOUSE OF LORDS» του 1951, για να μπορεί το δικαστήριο να επιλέγει το ουσιαστικό δίκαιο το οποίο «ON POLICY GROUNDS, SEEMS TO HAVE THE MOST SIGNIFICANT CONNECTION WITH THE CHAIN OF ACTS AND CIRCUMSTANCES IN THE PARTICULAR SITUATION» (παράθεση CHESHIRE, «PRIVATE INTERNATIONAL LAW», 1974, σ. 264).

Η θεωρία αυτή δεν επιδιώκει να αντικαταστήσει το παραδοσιακό κριτήριο του «LOCUS DELICTI COMMISSI», αλλά απλώς να το συμπληρώσει και να το διορθώσει στις ειδικές περιπτώσεις όπου η εφαρμογή του θα κατέληγε σε παράλογα αποτελέσματα. Υπ' αυτή την έννοια η εν λόγω θεωρία διατυπώνεται και στο άρθρο 3 του ψηφίσματος περί ενοχών «EX DELICTO» στο διεθνές ιδιωτικό δίκαιο που ενέκρινε το ινστιτούτο διεθνούς δικαίου κατά τη σύνοδο του Εδιμβούργου (1969) και στο άρθρο 10, εδάφιο 2 του προκαταρκτικού σχεδίου συμβάσεως για τη νομοθεσία περί ενοχών που εκπονήθηκε το 1972 στο πλαίσιο της ΕΟΚ και στο οποίο αναφέρθηκα προηγουμένως. Το κριτήριο εξακολουθεί να έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα ακόμα και αν επιδιώκεται η επέκτασή του στην επιλογή του αρμοδίου δικαστηρίου ούτως ώστε να συμπίπτει με το δικαστήριο του κράτους, το ουσιαστικό δίκαιο του οποίου κρίθηκε εφαρμοστέο (για το αμερικανικό σύστημα βλ. σχετικώς τα άρθρα 36 και 37 του RESTATEMENT OF THE LAW SECOND, CONFLICT OF LAW, που υιοθέτησε το AMERICAN LAW INSTITUTE στην Ουάσινγκτον στις 23 Μαΐου 1969).

Στην υπό κρίση υπόθεση όμως η επέκταση, έστω και επικουρικά, στον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας αυτού του κριτηρίου που ενδεχομένως δεν λαμβάνει υπόψη ούτε τον τόπο της πράξεως ή παραλείψεως ούτε τον τόπο της ζημίας σημαίνει πλήρη απόκλιση από το γράμμα του άρθρου 5, 3 και ενέχει τον κίνδυνο λύσεων ασυμβίβαστων προς αυτό τον κανόνα.

Εξάλλου η χρησιμοποίηση του κριτηρίου της «MOST SIGNIFICANT CONNECTION» δύσκολα συμβιβάζεται με τη βούληση των συντακτών της Συνθήκης που είναι να διευκολύνεται ο προσδιορισμός του αρμοδίου δικαστηρίου με κριτήρια σαφή, ακριβή και αντικειμενικά σε ικανοποιητικό βαθμό, επομένως δε δεκτικά ενιαίας εφαρμογής σε όλα τα κράτη μέλη που έχουν προσχωρήσει στη Σύμβαση. Από τη σκοπιά αυτή, ένα κριτήριο που, όπως το προαναφερθέν, δεν επιδέχεται αφηρημένο προσδιορισμό αλλά αφήνεται στην κρίση του δικαστή δεν παρέχει τα αναγκαία εχέγγυα.

Τέλος ο στενός παραλληλισμός μεταξύ του ζητήματος του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου και του ζητήματος της διεθνούς δικαιοδοσίας αντιβαίνει προς το σκοπό της Συμβάσεως των Βρυξελλών που είναι η απλούστευση των προβλημάτων των σχετικών με τον καθορισμό του αρμοδίου εθνικού δικαστηρίου. Η σύμβαση την οποία καλείσθε να ερμηνεύσετε δεν επιθυμεί να εξαρτήσει τον καθορισμό της δικαιοδοσίας

από τον καθορισμό του ουσιαστικού δικαίου, όπως ακριβώς δεν σκοπεί σε καμιά περίπτωση να επηρεάσει την εφαρμογή των κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου των συμβαλλομένων κρατών.

7. Αφού λοιπόν αποκλείσαμε τη θεωρία της «MOST SIGNIFICANT CONNECTION», νομίζω ότι η σωρευτική λύση που δίνει στον ενάγοντα τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ του δικαστηρίου του τόπου της πράξεως και του δικαστηρίου του τόπου της ζημίας παρίσταται, λόγω ακριβώς της ευρύτητάς της, η δικαιότερη και η καταλληλότερη να λάβει υπόψη τα διάφορα είδη παρανόμων πράξεων και παραλείψεων. Είδαμε πράγματι ότι η λύση αυτή γίνεται σήμερα ευρέως δεκτή στο επίπεδο του εσωτερικού δικαίου. Παρ' όλα αυτά νομίζω ότι δεν συνάδει ούτε προς το πνεύμα ούτε προς το γράμμα της Σύμβασης. Δεν συνάδει προς το πνεύμα της Σύμβασης διότι το άρθρο 5,3 αναφέρεται στο δικαστήριο του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός — ένα μόνο δικαστήριο, ένας μόνο τόπος — και επομένως φαίνεται ότι αποκλείει το ενδεχόμενο περισσοτέρων τόπων που θα μπορούσαν ίσως να ληφθούν υπόψη και περισσοτέρων δικαστηρίων που θα μπορούσαν να κηρυχθούν αρμόδια, βάσει της διάταξης αυτής, όσον αφορά ένα και το αυτό ζημιογόνο γεγονός. Δεν συνάδει προς το πνεύμα της Σύμβασης — αυτό δε είναι βεβαίως σημαντικότερο — διότι ο σκοπός που επιδιώκει η συμφωνία αυτή είναι η κατανομή της διεθνούς δικαιοδοσίας μεταξύ διαφόρων κρατών βάσει κριτηρίου διανεμητικού ούτως ώστε να μειώνεται και όχι να αυξάνεται η επέκταση της δικαιοδοσίας καθενός στις περιπτώσεις όπου υπάρχει ήδη αντικειμενικός λόγος αναγνωρίσεως της δικαιοδοσίας κάποιου άλλου. Με την απόφαση 14/76, DE BLOOS κατά BOUYER, το Δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι οι στόχοι της Σύμβασης «συνεπάγονται την ανάγκη να αποφεύγεται κατά το μέτρο του δυνατού η αύξηση των βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας για την ίδια σύμβαση. Νομίζω ότι η σκέψη αυτή ισχύει και στις περιπτώσεις όπου δεν πρόκειται για σύμβαση αλλά για αδικοπραξία.

Η Γαλλική Κυβέρνηση και η καθής εκκινούν από τη σκέψη ότι το άρθρο 5 αποτελεί εξαιρετική διάταξη που παρεκκλίνει από τη γενική αρχή της αρμοδιότητας του δικαστηρίου της κατοικίας του εναγομένου και για τον λόγο αυτό χρειάζεται συσταλτική ερμηνεία. Δεν συμμερίζομαι αυτή την άποψη. Νομίζω ότι το άρθρο αυτό, στις περιπτώσεις που προβλέπει, προσθέτει στο γενικό κριτήριο δικαιοδοσίας του άρθρου 2 και άλλα ειδικά κριτήρια όσον αφορά συγκεκριμένες περιπτώσεις, νομίζω δε ότι αυτό συνάγεται και από αυτή τη θέση την οποία κατέχει στο πλαίσιο της Σύμβασης το άρθρο 5 που εντάσσεται σε τμήμα διάφορο αυτού που περιλαμβάνει το γενικό κανόνα του άρθρου 2. Παρ' όλα αυτά νομίζω ότι πρέπει να αποφεύγεται η ευρεία ερμηνεία ενός κανόνα δικαίου που καθιερώνει πρόσθετη ειδική δικαιοδοσία εκτός αν συνάγονται θετικά επιχειρήματα περί του αντιθέτου από τη Σύμβαση, πράγμα που δεν νομίζω ότι συμβαίνει.

8. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση και την εναγόμενη εταιρία ο όρος του άρθρου 5, 3 αναφέρεται αποκλειστικά στον τόπο όπου ετελέσθη η ζημιογόνος συμπεριφορά και τούτο κυρίως λόγω του γεγονότος ότι, αν αναγνωρισθεί αρμόδιο το δικαστήριο του τόπου όπου εκδηλώθηκε η ζημία, δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί ο στόχος της Σύμβασης που είναι η αποφυγή της εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων στις περιπτώσεις όπου προκαλούνται ζημίες σε περισσότερα κράτη μέλη από μία και την αυτή πράξη. Στις περιπτώσεις αυτές ο εντοπισμός της δικαιοδοσίας σε καθ' ένα από τα κράτη όπου προκλήθηκαν ζημίες σημαίνει πολλαπλασιασμό των βάσεων δικαιοδοσίας δηλαδή κατάσταση η οποία να αντιβαίνει στην έννοια της δικαιοσύνης, προς βλάβη και των εναγόντων, οι οποίοι ενδεχομένως θα αντιμετωπισθούν κατά διαφορετικό

τρόπο αναλόγως του τόπου στον οποίο υπέστησαν τη ζημία, και του εναγομένου ο οποίος θα αντιμετωπίσει το ενδεχόμενο πολλαπλών δικών με την πιθανότητα αντιφατικών λύσεων.

Στην άποψη αυτή θα μπορούσε να αντιταχθεί ότι το κριτήριο του τόπου της πράξεως οδηγεί στο ίδιο μειονέκτημα του διασκορπισμού της δικαιοδοσίας και του κινδύνου αντιφατικών αποφάσεων στην περίπτωση όπου προκαλείται μία και μόνο ζημία από σειρά πράξεων διαφόρων προσώπων σε διάφορα κράτη. Αυτό μπορεί να συμβεί σε περιπτώσεις μολύνσεως του περιβάλλοντος και μάλιστα όμοιες με την υπό κρίση. Εκτός από την εναγομένη υπάρχουν πράγματι και γερμανικές επιχειρήσεις που εκχέουν στο Ρήνο ανάλογες ουσίες οι οποίες προκαλούν μόλυνση. Στην περίπτωση αυτή η δικαιοσύνη απαιτεί να κρίνονται με το ίδιο κριτήριο οι δράστες της ίδιας ζημίας. Η απαίτηση αυτή μπορεί να ικανοποιηθεί με την αναγνώριση της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου του τόπου της ζημίας το οποίο είναι επίσης σε θέση να ερευνήσει, καλύτερα από τα δικαστήρια των άλλων χωρών, τη σχέση αιτιότητας μεταξύ των διαφόρων πράξεων και της προβαλλόμενης ζημίας καθώς και να εκτιμήσει το βαθμό της ευθύνης κάθε επιχείρησης από αυτές που συμβάλλουν στη μόλυνση, για τη ζημία που υφίσταται ο ενάγων.

Κατά την προφορική διαδικασία αναφέρθηκαν και περιστατικά που αφορούν την ουσία της υποθέσεως — συγκεκριμένα το γεγονός ότι οι εκχύσεις χλωριούχων αλάτων στο Ρήνο είχαν επιτραπεί από τις γαλλικές νομαρχιακές αρχές — καθώς και σκέψεις σχετικά με το ενδεδειγμένο της επιλογής του δικαστηρίου από τον εναγόμενο (ελέχθη ότι το δικαστήριο της Μυλούζης θα μπορούσε καλύτερα από το ολλανδικό δικαστήριο να εκτιμήσει τη βαρύτητα που πρέπει να αποδοθεί στη διοικητική πράξη με την οποία εγκρίθηκε η επίδικη έκχυση).

Πιστεύω πάντως ότι η ερμηνεία κανόνα που αφορά μόνο την αρμοδιότητα δεν πρέπει να επηρεάζεται από ουσιαστικές ιδιορρυθμίες της συγκεκριμένης υπόθεσης. Η ίδια πεποίθηση με αναγκάζει να αρνηθώ κάθε σημασία στις δυσκολίες στις οποίες υπάρχει κίνδυνος να προσκρούσει η εκτέλεση στη Γαλλία ολλανδικής απόφασης η οποία θα καταδίκαζε την εναγομένη χωρίς να λαμβάνει δεόντως υπόψη το προαναφερθέν στοιχείο.

Στην πραγματικότητα το πρόσωπο που υπέστη τη ζημία έχει τη δυνατότητα να κρίνει κατά πόσο ενδείκνυται η επιλογή ενός των δικαστηρίων (της γενικής δωσιδικίας της κατοικίας του εναγομένου ή της υπό κρίση ειδικής δωσιδικίας) ενώπιον των οποίων μπορεί να εναγάγει το δράστη της ζημίας. Γνωρίζουμε εξάλλου ότι στο πλαίσιο της εφαρμογής μιας σύμβασης περί διεθνούς δικαιοδοσίας όπως η επίδικη, οι δυσκολίες που μπορούν να προκύψουν κατά την εκτέλεση της απόφασης δεν αφορούν τη δικαιοδοσία. Βεβαίως ορισμένες δυσκολίες σχετικά με την εκτέλεση μπορούν να προκύψουν από τη δημοσίας τάξεως επιφύλαξη που προβλέπει το άρθρο 27, 1 της Σύμβασης των Βρυξελλών, αυτό όμως είναι άλλη υπόθεση. Περιορίζομαι στην ευχή, η αρμοδιότητα ως προς την ερμηνεία που αναγνωρίζεται στο Δικαστήριο να χρησιμεύσει και για τη διευκρίνιση της εκτάσεως της ρήτρας αυτής με την αποφυγή διαφορετικών ερμηνειών και κινδύνων καταχρήσεως.

Δεν νομίζω ότι πρέπει να αποδοθεί μεγάλη σημασία στο επιχείρημα ότι το κριτήριο του τόπου της πράξεως εξυπηρετεί καλύτερα την ορθή απονομή της δικαιοσύνης διότι εξασφαλίζει την ασφάλεια δικαίου για τον δράστη της αδικοπραξίας, ο οποίος αρκεί να γνωρίζει το δίκαιο που ισχύει στον τόπο όπου ενεργεί προκειμένου να ρυθμίσει τη συμπεριφορά του. Το επιχείρημα αυτό ενέχει τον κίνδυνο συγχύσεως μεταξύ του ζητήματος της διεθνούς δικαιοδοσίας

που είναι και το μόνο επίδικο εν προκειμένω και του ζητήματος του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου. Η αναγνώριση της διεθνούς δικαιοδοσίας του δικαστηρίου του τόπου στον οποίο επήλθε η ζημία δεν προδικάζει κατ' ανάγκη τον καθορισμό του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου. Μάλιστα ακόμα και αν ο τόπος αυτός ευρίσκεται σε κράτος διάφορο του κράτους στο οποίο πραγματοποιήθηκε η πράξη, αυτό και μόνο δεν αποκλείει την εφαρμογή του ουσιαστικού δικαίου του τόπου της πράξεως για τη ρύθμιση του ζητήματος της ευθύνης. Αφετέρου δεν είναι βέβαιο A PRIORI ότι το δικαστήριο του τόπου της πράξεως, εφόσον αναγνωρισθεί αρμόδιο, δεν θα εφαρμόσει, βάσει των κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του κράτους στο οποίο ανήκει, το ουσιαστικό δίκαιο άλλου κράτους στο οποίο επήλθε ενδεχομένως η ζημία ή με το οποίο η διαφορά εμφανίζει στενότερη συνάφεια βάσει του προαναφερθέντος κριτηρίου του «PROPER LAW OF THE TORT».

9. Τα προαναφερθέντα δείχνουν ότι δεν είναι πειστικά τα επιχειρήματα υπέρ της ερμηνείας του άρθρου 5, 3 κατά την έννοια ότι το «ζημιογόνο γεγονός» συμπίπτει με τη συμπεριφορά του αυτουργού της πράξης. Αντιθέτως υπάρχουν, νομίζω, βάσιμοι λόγοι που συνηγορούν υπέρ του κριτηρίου του τόπου όπου επήλθε η ζημία οι οποίοι και δικαιολογούν την αποκλειστική του εφαρμογή.

Θα παρατηρήσω πρώτον ότι η εκ του νόμου υποχρέωση αποκαταστάσεως της ζημίας, αστική συνέπεια της αδικοπραξίας, προϋποθέτει κατ' ανάγκη, με την ύπαρξή της και μόνο, ότι επήλθε ζημία. Ενώ στην περίπτωση ποινικού αδικήματος η υποχρέωση του δράστη να υποστεί την ποινή γεννάται συγχρόνως με τη συμπεριφορά που παραβιάζει τον ποινικό κανόνα ο οποίος και σκοπεί την τιμωρία της, αντιθέτως στην περίπτωση αδικοπραξίας η υποχρέωση γεννάται μόνο αν και εφόσον γεννάται ζημία δεδομένου ότι ο κανόνας του αστικού δικαίου, αντίθετα με τον κανόνα του ποινικού δικαίου, έχει ως κύριο στόχο την αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας. Η αμέλεια που δεν προκαλεί ζημία είναι μεν κοινωνικώς και ηθικώς αξιόμεμπτη, δεν γεννά όμως υποχρέωση αποζημιώσεως και δεν θεμελιώνει την άσκηση αγωγής ενώπιον των δικαστηρίων.

Επομένως το κριτήριο δικαιοδοσίας που στηρίζεται στο γενεσιουργό λόγο της εκ του νόμου υποχρεώσεως προς αποκατάσταση, όπως είναι το κριτήριο του άρθρου 5, 3, δεν μπορεί να μη λάβει υπόψη τη ζημία, χωρίς την οποία ο γενεσιουργός αυτός λόγος δεν συγκεντρώνει όλα τα αναγκαία στοιχεία για να μπορεί να προβληθεί ενώπιον των δικαστηρίων. Το εν λόγω κριτήριο δεν μπορεί δηλαδή να εντοπιστεί παρά μόνο εκεί όπου το νομικώς διαφέρον γεγονός συγκεντρώνει όλα του τα συστατικά στοιχεία, δηλαδή εκεί όπου επέρχεται η ζημία στη σφαίρα των εννόμων συμφερόντων του θύματος. Από τη στιγμή που επέρχεται η ζημία γεννάται και η σχετική αξίωση αποζημιώσεως, θεμέλιο του ενδίκου βοηθήματος.

Η λύση αυτή εμφανίζει επίσης το πλεονέκτημα ότι εναρμονίζεται με τη λύση που καθιερώνουν και άλλοι κανόνες της ίδιας Σύμβασης, όσον αφορά την απαίτηση από την οποία εμπνεύστηκαν αναμφισβήτητα οι συντάκτες της και η οποία προκύπτει θετικά από διάφορες διατάξεις της, την ανάγκη δηλαδή της προστασίας του ασθενέστερου σε μια έννομη σχέση. Αναφέρομαι ιδίως στο άρθρο 5, 2 που αφορά την υποχρέωση διατροφής σχετικά με την οποία η Σύμβαση αναγνωρίζει δικαιοδοσία στο δικαστήριο του τόπου όπου ο δικαιούχος της διατροφής (δηλαδή ο ενάγων) έχει την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή του· στα άρθρα 7 και επ. που αφορούν τις υποθέσεις ασφαλίσεων και τα οποία παρέχουν επίσης δικαιοδοσία στο δικαστήριο του τόπου της

κατοικίας του ασφαλισμένου· στο άρθρο 14 περί πωλήσεων με τμηματική καταβολή του τιμήματος και δανείων με σταδιακή εξόφληση που προβλέπει δικαιοδοσία των δικαστηρίων του κράτους της κατοικίας του αγοραστή ή του δανειολήπτη. Το θύμα της αδικοπραξίας που υπέστη τη ζημία θεωρείται χωρίς άλλο ο ασθενέστερος· για τον λόγο αυτό χρειάζεται προστασία κατά την επιλογή του αρμοδίου δικαστηρίου.

μπίπτει με το κράτος της διαμονής αυτού του προσώπου· ενώ ο τόπος της συμπεριφοράς συμπίπτει στις περισσότερες περιπτώσεις με τον τόπο της κατοικίας του αυτουργού της ζημίας (με εξαίρεση τις περιπτώσεις τροχαίων ατυχημάτων στα οποία ο τόπος της πράξεως και ο τόπος της ζημίας συμπίπτουν συνήθως).

Ακόμη και αν δεν ληφθεί υπόψη η υπό κρίση υπόθεση, νομίζω ότι από τα δύο κριτήρια — του τόπου της πράξεως και του τόπου της ζημίας — το δεύτερο είναι γενικώς ευνοϊκότερο για το πρόσωπο που υπέστη τη ζημία δεδομένου ότι συνήθως συ-

Αν λοιπόν θεωρηθεί ότι το κριτήριο του άρθρου 5, 3 αναφέρεται στον τόπο της πράξεως, τότε το ειδικό αυτό κριτήριο συμπίπτει στις περισσότερες περιπτώσεις με το γενικό κριτήριο του άρθρου 2, οπότε ο υπό κρίση νομικός κανόνας παρουσιάζει μικρή μόνο χρησιμότητα.

10. Για όλους αυτούς τους λόγους προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο ερώτημα που του υπέβαλε το GERECHTSHOF της Χάγης με την από 27 Φεβρουαρίου 1976 Διάταξη, ερμηνεύοντας το άρθρο 5, 3 της Σύμβασης των Βρυξελλών της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, κατά την έννοια ότι ο όρος «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» αναφέρεται στον τόπο όπου επήλθε η ζημία της οποίας ζητείται η αποκατάσταση.